

מועילות לנמצאים עליו מפני שאינן בולטות לגדור את בני הרשות [שאינן 'היקף לדירה' אלא אם ההיקף נעשה לצורך דיור, דהיינו לחסום ממראית העין או לשמירה וכד' וכמחיצות הבית שאדם דר בן]. ולפי זה היה בדין שעיר המוקפת מחיצות על ידי חריצים או נהרות, אינה ניתרת על ידיהן. ואולם דעת הרא"ש שבכלל 'מוקף לדירה' הוא (עפ"י שו"ת אבני נזר (או"ח רחצ). וכתב שהרא"ש דעת יחיד הוא בדבר וקשה לסמוך על כך להלכה [וע' חו"ב סוס"ק טו], אלא שהורה להתיר עיר המוקפת חריצים מטעם אחר המבואר בראשונים; שלעיר הותר קרפף מפני שנעשה הקרפף כחצר לבתים. אך בבאור הלכה (שסג, כט ד"ה ויש) נקט שאם עושה חריץ או מעמיק לעשרה לאחר בניית העיר, מועיל). ונראה שלדברי הכל אם בנה מחיצה אחת מעל גבי הקרקע די שיחשב לשם דירה, וכמו שכתב הריטב"א. ולהרא"ש נראה שאין צריך מכל הרוח אלא די במשך עשר אמות.

'נבלעו מחיצות התחתונות והעליונות קיימות'. נראה שאפילו נבלעו מעט עד שפחתו מגובה עשרה, שהרי די בהשלמת גובה עשרה לשם דירה (כמבואר בריטב"א ובתרומת הדשן, וכן נקט מסברא הרש"ש לעיל כד. וכ"ה במשנ"ב שנה סקב"א). וכן משמע מרש"י שכתב נבלעו בבת אחת, ולא ימצא שנבלע כותל בגובה עשר או יותר בבת אחת. ומה שכתב הרמב"ם (טו, ט) 'נבלעה מחיצה התחתונה והרי העליונה קיימת... והרי אין שם נראה אלא היא' – היינו נראה בהשלמת שיעור 'מחיצה', בגובה עשרה. [ובספר תורת חיים לא כתב כן, והקשה על התה"ד, וגם תמה על רש"י שכתב 'בבת אחת'. ולא היה לנגד עיניו ספר חדושי הריטב"א].

אמנם יתכן שאם הוסיף על מחיצה טפח ואח"כ נבלע טפח מהתחתון אין מועיל, שהטפח נטפל למחיצה הראשונה ואין כאן מחיצה חדשה [ויתכן שזה בא הרמב"ם להוציא ב'אין שם נראה אלא היא' – לאפוקי כשלא הוסיף שיעור מחיצה].

(ע"ב) 'דעבדה כי אורזילא'. לפרש"י הכוונה לגג משופע שאין לו פה, הלכך אין אומרים בו 'יורד וסותם'. הרי"ד (בפסקיו צד): פירש, מפני שהגג המשופע יורד באלכסון מחוץ לכתלי הבית, ואין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אלא כנגד הכתלים משכאן ומכאן.

ושמא י"ל שזו כוונת רש"י שאין לה פה; לא בגלל צורתה שאין לה עובי ישר [שהרי אין שיעור לעובי התקרה] אלא בגלל שאינה 'פתח' מאחר ויצאת מן הכתלים. ובוה מיושב מה שהקשה בקהלות יעקב (א סק"ג) למה עדיפה קורה עגולה מתקרת אלכסון, הלא אין לה חוד – אך להאמור אין טעמו של רש"י משום יושר התקרה אלא משום בליטה מן המחיצות. ואולם אין כן פשוט דברי רש"י והפוסקים. וע"ע חדושים ובאורים סוס"ק יט.

דף כו

'מחיצות אדרכלין'. הן מחיצות שעושים הבנאים [תרגום 'בוני שלמה' 'בוני חירם': 'אדריכלי שלמה, אדריכלי חירם'. או"ז]. כדי להניח שם כליהם ולנוח שם כשהם יגיעים, או לאכול שם (עפ"י רשב"א).

'מחיצות אדרכלין לא שמה' (צ"ל 'שמן') מחיצה'. פרשו הראשונים ז"ל שאינן מחיצות המוקפות לדירה, אבל תורת 'מחיצות' עליהן. וכן נפסק בשלחן ערוך (סו,א). וצריך באור מדוע נקטו לשון זו ולא אמרו 'לא שמה דירה'.

ויתכן שבאו לומר בכך שאינן 'מחיצה' להחשיב אותו המקום כרשות לעצמה למעט משטח הקרפף, אלא דנים אותו בכלל הקרפף כאילו לא היו שם מחיצות, שאותו מקום צניעות נטפל לקרפף ומתחשב עמו [וכדין אילנות הרחבים ארבעה שהם מתחשבים עם הקרפף, וכן בורות לדעת הרשב"א]. וצ"ע. אמנם בתוך היקף המחיצות הללו נראה שמותר לטלטל.

והרמב"ם (טז, טו ובמ"מ) פירש כפשוטם של דברים, שאינן 'מחיצות'. וכבר תמהו הלא אפילו כלים עצמם נעשים רשות היחיד, וכן מחיצת בני אדם נחשבת מחיצה (עפ"י חדושים ובאורים סק"ח).

'מחיצות אדרכלין... מחיצה העשויה לנחת...'. אין להקשות, אם כן אף בתוך האבוורנקא יהא אסור לטלטל כיון שאין מחיצותיה לדירה ומה תיקן רב הונא בר חיננא (לפירוש בה"ג שנקט רש"י וש"ר לעיקר) – הא לא קשיא, שהרי אין בו בית סאתים ועל כן התירו מחיצותיו את הטלטול בתוכו (עפ"י תור"פ. והרי זה כגודר קרפף קטן לעצמו בתוך קרפף היתר מבית סאתים). גם יש לומר כיון שגדר את השביל מפתח ביתו לאבוורנקא, הרי השביל מחבר אותה עם הבית ונחשב הכל כשימוש ביתו (עפ"י ריטב"א).

ולאו מילתא היא, דלמא אתי לאיגרויי ביה שטן. פירש הריטב"א: לתלמיד חכם בעלמא אין לעשות כמו שעשה ישעיה שהיה נביא וצדיק גמור.

נקט שהחשש הוא למושיבי הישיבה, בכך שהם מתגרים בשטן – וכענין [וכסגנון] שאמרו (בסוכה לה). על הנהגת רב אחא בר יעקב שהיה מוליד הלולב ואמר דין גירא בעיניה דסטנא 'ולאו מילתא היא משום דאתי לאיגרויי ביה' (וע"ע ביוסף דעת קדושין ל.).

ומדברי מהרש"א נראה שהבין שהחשש הוא לגירוי השטן כלפי החולה, ופירש: דוקא גבי חזקיהו שכבר נגזר עליו שימות אין לחוש להתגרות השטן, משא"כ לת"ח בעלמא. וכ"כ רא"מ מפינסק, שישעיה רצה להושיב ישיבה לחיי שעה שכבר נתייאש מאיתו. עוד צדד שבימי ישעיה עדיין לא רבו התלמידים שלא שמשו כל צרכם, ולא היו מחלוקות כלל – לכך לא חשש להתגרות השטן. וע"ע הגהות ריעב"ץ.

(ע"ב) 'לדברי ר' אליעזר המבטל רשות חצירו – רשות ביתו ביטל' ואעפ"כ אסור הוא להכניס ולהוציא מביתו ואין אומרים יהא כאורח בבתיהם שמותר לו להכניס ולהוציא – כי בזה הוא נראה כחוזר ומחזיק ברשותו (עפ"י רש"י, כבאר הריטב"א). או חוששים שמא יימלך ויחזור בו בלבד מביטולו. ועוד, כדי לעשות היכר שידעו כל בני החצר שביטל להם רשותו ומחמת הן הם משתמשים בחצר וגם בביתו (עפ"י רבנו יהונתן).

והראב"ד אמר שלפיכך הוא אסור, מפני שלא ביטל לגמרי רשות ביתו לגביהן שיהא הוא אורח אצלם אלא עדיין משייר דירתו שם, לפיכך אסור להכניס ולהוציא מביתו לחצר כאילו מוציא מרשותו לרשות חבירו, אבל הם מותרים, שאעפ"י שהוא שותף עמהם בבית אין אנו עושים הבית כרשות המשותפת אלא כרשות המיוחדת לכל אחד, ואינו דומה לחצר משותפת שאסור להכניס ממנה לבית המיוחד, שהחצר אינה כמיוחדת לכל אחד, שכאו"א משתמש בחצר כנגד פתחו ולא כנגד פתחו של חברו, משא"כ בית הריהו כמיוחד לכל אחד ואחד שכאו"א משתמש בכל הבית, זה כזה (והרשב"א והר"ן חכמו בדבר).

פרק שלישי; דף כז

'אין למדין מן הכללות'. ודוקא כשמוכח הדבר במשנה או בגמרא, אבל אין לשבש הכללים שמסרו לנו רבותינו, שאם כן אין לדבר סוף ולא נסמוך על תלמוד ערוך בידנו שרובו כללים (עפ"י רמב"ן וש"ר שבוועות יח; שו"ת הרדב"ז ח"ב תרנב ועוד).

ובחזו"א (פט, ה יז) חולק וסובר שגם מבנה מקורה נידון כקרפף, ואפילו עושה שם צרכי ביתו אין מועיל אלא אם לגנים שם בקביעות או שביתו שהוא דר בו נמצא בסמוך, ואפילו אם חצרו מפסיקה בין ביתו לאותו מחסן. (נקט שם [וכן בס' פו סק"ז] שאין מועיל לדירה אלא לינה. וצ"ע מאי שנא מדיר וסדר שהשימוש התדירי בטיפול הבהמות עושה אותם כ'דירה', כמוש"כ הוא עצמו בס' קי סק"כ. וכן פסי ביראות וכד' (ע' חזו"א קיב, טז). ונראה שזו כוונת המשנ"ב שמשמש לצרכי ביתו דהיינו שימוש תדירי אפילו בלא לינה).

ד. קרפף (בית סאתים) שנפרץ במלואו לחצר (פירצה שאינה יתרה על עשר אמות); רבי זירא אסר לטלטל בקרפף מפני שאויר החצר מייתרו ועושהו יותר מבית סאתים. רב יוסף הקשה על כך, הלא אויר החצר מותר לו [כרבי שמעון המתיר לטלטל מקרפף לחצר] וכיצד הוא אוסרו. ופירש אביי (עפ"י דברי רב חסדא) שאויר מקום המחיצות שנפלו מייתר את שטח הקרפף ואוסרו. והחצר לא נאסרת מפני שיש לה גיפופי כותל מכאן ומכאן, שלא נפרצה במלואה לקרפף.

א. מבואר בסוגיא שלחכמים החולקים על רבי שמעון, קרפף שנפרץ במלואו לחצר, נאסר בטלטול מפני שתי סיבות; מפני שנפרץ למקום האסור לו, וגם מפני שאויר החצר מייתרו והריהו ככרמלית (עתוס' שכתבו נפקותות בדבר. וע' קר"א).

ב. חצר שנפרצה במלואה לקרפף והקרפף יש לו גיפופים; כתב רש"י ועוד ראשונים שלדברי חכמים החצר אסורה שהרי נפרצה למקום האסור לה, והקרפף מותר. ולדברי רבי שמעון שניהם מותרים. ויש אוסרים את הקרפף משום שהכותל הנפרץ מייתרו, וגם החצר נאסרה מפני שנפרצה למקום האסור דהיינו הקרפף שהוא ככרמלית (תורי"ד).

ג. נפרצו שניהם במלואם זה לזה, הקרפף אסור משום שאויר מחיצות מייתרו, והחצר אסורה משום שנפרצה במלואה לרשות האסורה ככרמלית. כן נראה עפ"י רש"י ותוס'. ואולם בספר תורת חיים כתב שלרבי שמעון גם החצר מותרת. וכן נראה מדברי הרא"ש וצ"ב.

ה. בוסתן שאחת ממחיצותיו היה כותל של בית, ונפל אותו כותל; סבר רב ביבי להתירו על סמך כותל פנימי שבבית, ורב פפי חלק ואסר מפני שאותן מחיצות עשויות לפנים הבית ואינן עשויות לחוץ.

א. לפרש"י מדובר שהבוסתן הוקף לדירה על סמך אותו כותל של בית. והתוס' פרשו בשוקף ולבסוף פתח, והרחיקו ארבעה טפחים ובנו מחיצה והתירוהו, ונפלה אותה מחיצה, ורצה רב ביבי להתירו כיון שהותר כבר לא יצא מהיתרו.

ב. הלכה כרב פפי (רו"ה).

דיני פעולות קנין חזקה – ע' ב"ב נג-נד.

דף כו

- א. עיר שהוקפה חומה ולבסוף ישבה, האם נחשבת כמוקפת לדירה ומטלטלים בה על סמך חומתה?
- ב. מה דינן של מחיצות העשויות לצניעות ולהנחת חפצים, האם נחשבות כמוקפות לדירה אם לאו?
- ג. בוסתן יותר מבית סאתים שבנו בתוכו בית, כיצד אפשר להביא חפצים לבית וממנו החוצה?

שאלות ותשובות לסיכום מסכת עירובין

א. עיר שהוקפה ולבסוף ישבה, הוכיחו תלמידי רבא [שלא כסברת רב הונא בר חיננא (לפ"א ברש"י) או רבא (לפירוש ה"ג שרש"י נקט לעיקר. ועתוס)]. ולבסוף קיבל רבא דברי תלמידיו. רשב"א וריטב"א [שאינה נחשבת 'מוקפת לדירה' ואם היא גדולה מבית סאתים אסור לטלטל בה על סמך היקף זה [ומטעם זה מודדים לה תחומיה מהבתים ולא מהחומה]].

ב. אמר רב אסי: מחיצות האדרכלים (= בנאים) אין שמן מחיצה, שלצניעות הן עשויות (ולמחר סותרים אותן). וכן מחיצות שעושה ללינת השומר ליום ולילה, אינן מחיצות לדירה. עפ"י רש"י.

בתורת חיים נקט [דלא כמשמעות דברי רש"י] שאפילו הן קבועות לתמיד, אם עשויות לצניעות בעלמא בשעת מנוחה וכד' ולא להשתמש בהן שימושי דירה – אינן מחיצות.

וכן מחיצה העשויה לנחת (= לשמר דברים שיניחו שם), אמר רב הונא בריה דרב יהושע: אינה מחיצה. ובכלל זה מחיצות העשויות לפיר, לשמור בתוכן פירות. [יש גורסים 'שא ינה עשויה לנחת'. ומפרשים שאינה קבועה אלא עומדת להינטל].

מבואר בסוגיא שביתן (כעין אכסדרה או קובה) העשוי להסתופף בצלו ועושים לו מחיצות לצניעות או להנחת הבגדים וכד' – אינו נחשב 'מוקף לדירה' להתיר הטלטול בבוסתן ססביבותיו.

א. לפירוש הרשב"א, אעפ"י שעשיית מחיצותיו אינן מועילות להתיר הקרפף, אך אם עשה כותל לקרפף לאחר שהיה ביתן זה בתוכו – נחשב הקרפף מוקף לדירה, כי אותו ביתן יש לו חשיבות דירה קצת אלא שמחיצותיו אינן חשובות לעשות הקרפף כולו כמוקף לדירה בעשייתן. [ולפרש"י אין מקור לחילוק זה, שלפירושו לא התיר רב הונא את הקרפף כולו אלא את הדרך לביתן].

ב. יש מי שמצדד לומר שמקום המוקף מחיצות לצניעות, מתחשב עם הקרפף ואינו ממעט משיעור 'בית סאתים', אעפ"י שהועילו המחיצות הללו להתיר הטלטול בתוכן (עפ"י חדושים ובאורים סקי"ג).

ג. ברמב"ם (טו, טו ובמ"מ) משמע שמחיצות אלו אינן מחיצות כלל. ותמדה על כך מכמה מקומות. ושאר הראשונים מפרשים שמחיצות הן אלא שאינן מחיצות של דירה.

ג. בוסתן יתר על בית סאתים שלא הוקף לדירה, ובנו בתוכו בית; אם בא לטלטל חפצים לבית, יעמיד בשביל המוליך אל הבית מכאן ומכאן קנים צפופים שאין ביניהם שלשה טפחים, ואז יהא ראוי לטלטל חפצים בשביל.

לפירוש הרשב"א מבואר שיכול להעמיד קנים בריחוק מהכותל, שייחשב היקף חדש לשם דירה, מפני הבית שבתוכו.

מד. אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב עמהם, ולמחר ביטל להם רשותו, מה דינו ודינם בטלטול בחצר? והאם צריך לבטל לכל אחד ואחד מבני החצר?

אחד מדיירי החצר ששכח ולא עירב עמהם, ולמחר ביטל רשותו חצירו וביתו; ביטולו ביטול ומותרים בני החצר להכניס ולהוציא מהחצר לביתו.

ביטל רשותו חצירו ולא ביטל בפירוש רשותו ביתו (כגון שאמר 'רשות חצרי מבוטלת לך', או 'רשותי מבוטלת לך'. עפ"י רבנו יהונתן. וע' קרן אורה); רבי אליעזר (אליבא דר' אלעאי, וביקש לו חבר ולא מצא) מתיר לבני החצר להכניס לביתו, שהמבטל רשותו חצירו – רשותו ביתו ביטל. וחכמים אוסרים, שהמבטל רשותו חצירו – רשותו ביתו לא ביטל. ואם גילה בדעתו בפירוש שאינו מבטל רשותו ביתו – לדברי הכל אסור [אבל לחצרו מותר כדלהלן ט].

הוא עצמו, אעפ"י שביטל רשותו אסור להכניס ולהוציא מביתו לחצר (שבכך חוזר ומחזיק ברשותו, וגם אוסר עליהם אם יעשה כן. ערש"י עפ"י משנה ט:), אבל מותר מבתי האחרים לחצר.

א. כתבו הראשונים עפ"י רש"י שלאחר שהחזיקו הם בחצר, מותר גם לו להחזיק כשאר כל אורה, ולא אסרו לו להוציא מביתו לחצר אלא בטרם החזיקו הם. וכן הוא בשלחן ערוך (שפ"ב. וע' בספר חדושים ובאורים ט"ז).

ב. יש שכתבו שאם ביטל ביתו, מותר לו להכניס ולהוציא מביתו (עפ"י רמב"ם עירובין ב, א; סמ"ג עשין דרבנן א; סמ"ק רפב; עבודת הקדש ד, ז). יש מפרשים דוקא אם כבר החזיקו הם מקודם מותר לו להכניס ולהוציא (עפ"י מג"א שפ"ה; לחם משנה ב, א. וערש"י ורבנו יהונתן שאפילו ביטל ביתו אסור לו להוציא, וי"ל שכוונתם קודם שהחזיקו. ע' בהגר"א או"ח שם). וי"מ אפילו קודם שהחזיקו – שכל שאין לו שום חלק אין נראה כמחזיק ע"י הוצאתו (עפ"י מרכבת המשנה; חדושים ובאורים ט, ז).

לא ביטל רשותו לכל בני החצר בפירוש אלא ביטל למקצתם; לדברי רבי אליעזר די בכך להתיר את כל בני החצר (שלדעתו המבטל מבטל בעין יפה, וכשם שהמבטל החצר ביטל גם את הבית, כן המבטל לאחד ביטל לכולם) ולהכמים אסורים (כולם). ואף על פי שאותם שביטל להם עירבו עם השאר, אין רשות המבטל כלולה בעירובם, שהרי כשעירבו עדיין לא היתה רשותו שלהם. עפ"י רש"י; מגיד משנה עירובין ב, ב; מג"א שפ"ב).

א. הלכה כחכמים, שהרי אמר ר' אלעאי שלא מצא לו חבר (ע' להלן ע. ותוס'; רמב"ם עירובין ב, ב; מרדכי; הר' יהונתן; או"ח שפ"א).

ב. אמר 'רשותי מבוטלת לכולכם' – יש מחמירים, מפני שרובו ככולו ושמה לא נתכוין לכולם ממש. ויש מתירים (ע' שו"ע או"ח שפ"א). ויש להקל כדעה זו (עפ"י ט"ז שם).

פרק שלישי; דפים כו – כז

מה. באלו דברים מערבים ומשתתפים?

שנינו: בכל מערבים ומשתתפים חוץ מן המים ומן המלח. וכן כמהים ופטירות כיוצא בהן (כ"ה לגרסתנו בגמרא), שאין אדם סומך עליהם לסעודתו, אף לא כלפתן וכקינוח (עפ"י ראשונים). הש"כר – מערבים בו (כט:).

וכן ישנם דברים נוספים שאין מערבים עליהם, שאינם ראויים לאכילה כמו שהם עתה ללא תיקון, או שאין רגילים אנשים לאכלם, או שאינם נאכלים בפני עצמם ולא ללפתן, כגון כפניות פולים יבשים, חטים ושעורים, תבלין וכד' (כדלהלן כח כט; עפ"י תוס' וש"ר. וי"א שמערבים בתבלין. ע' או"ז קלא בדעת רש"י). מים ומלח המעורבים; ר"א ורבי יוסי בר חנינא אמרו: מערבים בהם.

א. יש מפרשים דוקא אם נתן לתוכם שמן [ואין בשמן עצמו כדי מזון שתי סעודות אלא בצירוף המים והמלח] (כן פרשו התוס' הריטב"א והר"ן עפ"י הסוגיא. וכן נקט רבנו שמשון להלכה (מובא באו"ז). וכ"כ תלמיד הרשב"א בשם רבו, וכן בספר הבתים בשמו, וצ"ע מלשון הרשב"א בעבוה"ק בית נתיבות ד, והובא בשעה"צ שפו אות כט).

ויש מפרשים אפילו בלא שמן (כן נראה מסתימת דברי הרי"ף הרמב"ם והרא"ש רבנו ירוחם או"ז ריא"ז ריבב"ן האשכול וכל בו. וכ"ה בטור. וכן נקט המשנ"ב (שפו סק"ט ובשעה"צ) לדינא. ודוקא מעורבים, אבל הניח מים ומלח בנפרד – אין מועיל (שער הציון שפו סק"ט. וכ"כ בחדושים ובאורים – דלא כמו שצידד בגאון יעקב).